

TVORBA A OVĚŘOVÁNÍ MATERIÁLŮ PRO DISTANČNÍ STUDIUM PEDAGOGICKÝCH DISCIPLÍN NA OU

MALACH JOSEF

Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Reální 5, 701 03 Ostrava
josef.malach@osu.cz

Abstrakt: Příspěvek přibližuje proces hledání optimální ztvárnění studijních opor pro výuku předmětu obecná didaktika ve kombinovaných formách učitelských studií. Vychází z naznačení specifických vlastností pedagogických disciplín, které kladně či záporně ovlivňují tvorbu opor. Na základě teoretických zobecnění i vlastních víceletých zkušeností s distanční formou manažerských studií autor prezentuje vlastní přístup k obsahovému pojetí textu, k jeho struktuře i k uplatnění grafických prvků řízení samostatného učení.

Klíčová slova: texty pro distanční studium, struktura distančního textu, myšlenkové mapy, grafické prvky řízení učení

Abstract: The contribution presents the process of searching of optimal creation the study supports for educating the subject General Didactics in combined forms of teacher studies. The contribution come out from suggestions of specific properties of pedagogical disciplines which influence the creation of study supports in positive or negative way. Using theoretical conclusions and generalizations and also his own perennial experiences with distance form of management studies presents the author his own attitude to content of textbook, to his structure and to using the graphic elements helping the regulating of learning.

Key words: textbooks for distance learning, structure of distance learning textbooks, mind maps, graphic elements for regulating of learning.

1 SPECIFIKA PEDAGOGICKÝCH DISCIPLÍN Z HLEDISKA TVORBY OPOR DISTANČNÍHO STUDIA

Pedagogické disciplíny mají z hlediska tvorby studijních materiálů pro distanční studium určitá specifika vyplývající z jejich společensko vědního základu. Jsou více „náchylné“ ke konjunkturálním obměnám svého základního paradigmatu vlivem politicko ekonomických proměn, vlivem požadavků „odběratelů produkce“, školského systému i vlivem řady dalších aktérů vzdělávací politiky, včetně rodičů a žáků. Konkrétně lze konstatovat tyto zvláštnosti pedagogických věd, které ovlivňují obsahové, didaktické i formální parametry zpracování opor pro jejich distanční studium:

- obecně tradovaná poměrně značná názorová různorodost/ pluralita v pohledu na obsahové i procesuální otázky výchovy a vzdělávání,
- nejednoznačnost definování pedagogických pojmů a základních pouček jednotlivých věd (v současné době dozrává proces směřující k formulaci pedagogických zákonů (viz např. Pařízek, 2001) ,
- obtížnější příprava správných či vzorových řešení zadaných úkolů studentům vzhledem ke značné variabilitě vnějších i vnitřních podmínek učení, které nedovolují jednoznačná a jediná správná řešení cest naplňování pedagogických cílů,
- poměrně častá změna v obsahovém (kurikulárním) pojetí výuky jednotlivých předmětů
- vliv přirozeně působícího fenoménu posledního desetiletí - „vše se dělalo špatně“. Hledání inspirací vně hlavně fungujícího systému.

Uvedené zvláštnosti na jedné straně způsobují při tvorbě studijních opor obtíže při prezentaci klíčového učiva, při specifikaci pedagogických kategorií a pojmů nižšího řádu, na straně druhé však umožňují autorskou profilaci při hledání základního pojetí materiálů i jejich obsahovém ztvárnění.

2 ZÁKLADNÍ KOMPONENTY DISTANČNÍHO KURZU PŘEDMĚTU OBECNÁ DIDAKTIKA

Tvorba opor pro distanční studium pedagogických disciplín, včetně opor studium obecné didaktiky, byla podpořena grantovými prostředky pro tvorbu opor distančního studia v rámci kombinovaného studia učitelství odborných předmětů na Katedře základů techniky PdF OU a v rámci posilování prvků distančního studia v doplňujícím pedagogickém studiu v Centru dalšího vzdělávání PdF OU. Pro výuku uvedeného předmětu Obecná didaktika jsou postupně vytvářeny následující pomůcky:

- **texty – studijní opory pro distanční studium**
- **videosekvence vyučovacích hodin na CD-R**
- **ověřovací testy na CD-R**

Textové studijní opory jsou zpracovány v rozsahu cca 250 stran. Některé přístupy formálního ztvárnění jsou předmětem tohoto sdělení.

Videosekvence vyučovacích hodin jsou nyní zpracovávány z autentické záznamy vyučovacích hodin na odborných školách bez „scénářistických“ zásahů tvůrců videosekvencí. V délce 2- 5 minut ukáží studentům základní výukové metody, organizační formy a materiální didaktické prostředky v reálných podmínkách výuky.

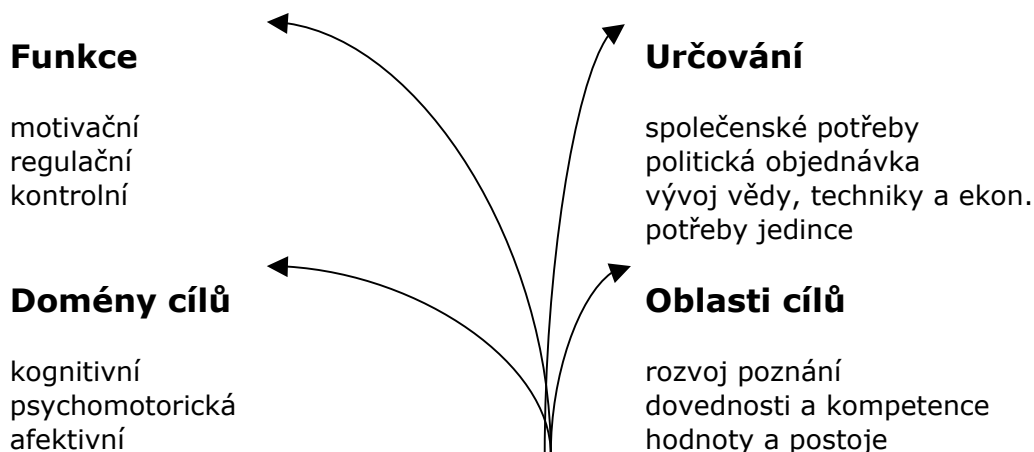
Ověřovací testy jsou určeny pro průběžnou sebekontrolu studia a podporují osvojení si základních pojmů studovaného předmětu.

3 GRAFICKÉ PRVKY ŘÍZENÍ PROCESU AUTODIDAKCE A POZNÁMKY KE STRUKTUŘE KAPITOL

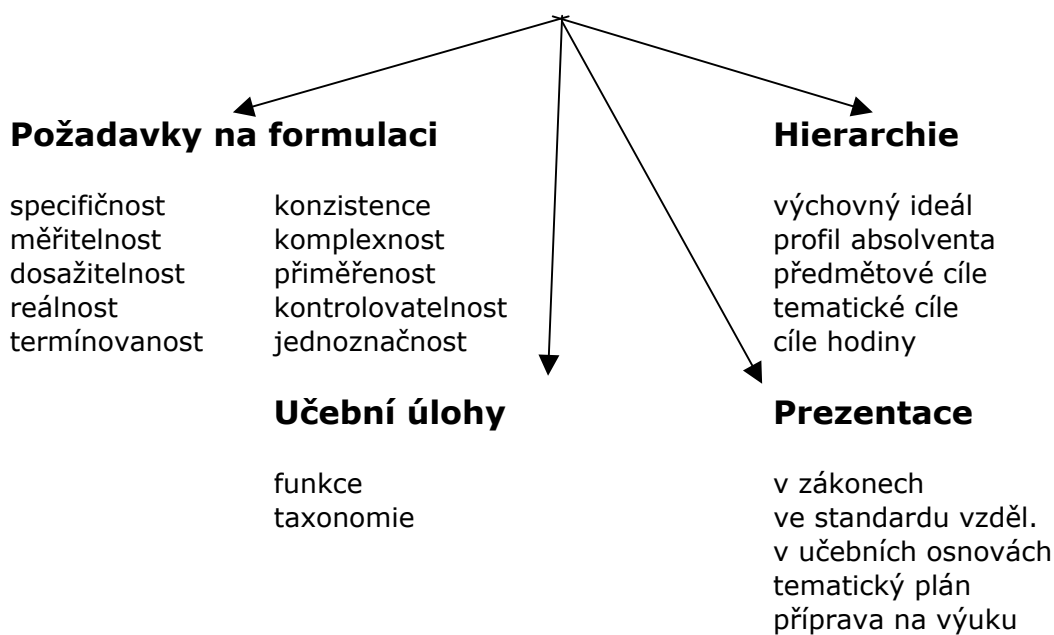
S ohledem na poznatky o lidském učení a trvalosti percepce zrakových vjemů jsou v připravovaném textu užívány grafické prvky řízení učení a obrazové informace, které mají několik podob. Jsou to:

- Myšlenkové mapy
- Grafické vyjádření příslušnosti stránky do kapitoly
- Grafické vyjádření základních didaktických kategorií ve schématech v textu
- Grafické ztvárnění struktury textu každé kapitoly
- Grafická výzva k řešení úkolu, cvičení, k odpovědi na položené otázky
- Obrázky osobností, originálních tisků atd.

Myšlenkové mapy jsou začleněny v úvodu každé kapitoly. Pomocí vizualizace vazeb mezi základními pojmy dané kapitoly napomáhají k uvědomění si struktury dílčích komponent každé z didaktických kategorií a současně usnadňují zapamatování a následné vybavení podstatných informací. Současně budoucím učitelům nebo již učitelům v praxi ukazují metodu, která je v posledních letech stále více a právem považována za podstatnou součást ztvárnění studijních textů s formativní účinkem do budoucna a pro samostatné řešení textů.

Cíle procesu vyučování - učení se

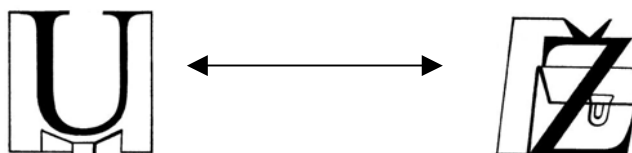
Obr. 1. Myšlenková mapa kapitoly „Cíle procesu vyučování učení se“, textu J. Malacha: Obecná didaktika, 2002.

Grafické vyjádření příslušnosti stránky ke kapitole je řešeno z důvodů snadné orientace v textu jako pruh v dolní části textu, jež je rozdělen na takový počet očíslovaných políček, který odpovídá počtu kapitol v textu. V políčku příslušné kapitoly je nahrazeno číslo kapitoly grafickým symbolem, který je založen na pedagogickém ztvárnění začínajícího či začínajících písmen příslušné didaktické kategorie, jež je nosným prvkem dané kapitoly. Příklad je opět z kapitoly o cíli výuky.

1		3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Obr. 2. Stránková specifikace kapitoly,, Cíle procesu vyučování učení se,, textu J. Malacha: Obecná didaktika, 2002 s uvedením grafického symbolu kapitoly.

Grafické vyjádření základních didaktických kategorií ve schématech v textu používá shodných značek jako jsou použity pro označení kapitol textu. Pro ilustraci jsou uvedeny dva symboly představující subjektivní činitele procesu vyučování- učení se – učitele a žáka ve vzájemné interakci. Pomocí těchto symbolů se může velmi srozumitelně vyjádřit řada abstraktních systémových vztahů, které se tak stávají studentům pochopitelnějšími a snadno zapamatovatelnými.

Obr.3. Ukázka grafických symbolů kapitol o učiteli a kapitoly o žákovi textu J. Malacha: Obecná didaktika, 2002 použitých ve schématu obousměrné interakce učitele a žáka..

Grafické ztvárnění struktury textu každé kapitoly. Všechny kapitoly textu jsou uspořádány podle jednotného metodického postupu. Zahrnuje posloupnost níže uvedených komponent. U některých z nich jsou pro příklad uvedeny příslušné grafické symboly.

Struktura kapitol respektuje základní schéma distančních textů (zejména např. uvedení cílů, které si studenti po učení osvojí, uvedení teoretických východisek řešení praktických úkolů, zadávání úkolů, cvičení, otázek a nakonec shrnutí obsahu kapitol) a je dále obohacena o některé autorem začleněné komponenty. Mezi ně patří zvláště specifikace nových pojmů a jejich kvantifikace (jsou jednoznačně označeny pořadovým číslem a číslem vyjadřujícím příslušnost ke konkrétní kapitole textu), malou exkurzí do historie spojené se právě studovaným problémem (kde jsou preferovány i vtipné a zajímavé informace se záměrem motivovat studenty k práci s kapitolou), pohled do škol v zahraničí (za účelem posilování vnímání sounáležitosti českého školství s kontextem světového vývoje výchovy a vzdělávání).

V komponentě „z praxe škol“ jsou uváděny výňatky z veřejně dostupných inspekčních zpráv České školní inspekce, které se vztahují k právě probírané problematice, z výzkumných sdělení, odborného a učitelského tisku i poznatky z náslechu autora textu, zkušenosti z kontrolní činnosti učitelů vysoké školy na pedagogických praxích studentů učitelství apod. Zásada spojení teorie s praxí tak nabývá reálné a smysluplné podoby dialekticky propojené oběma směry - ve směru obohacování teorie reflexí školní praxe i ve směru aplikací jejich aktuálních paradigmat ve školní praxi začínajících učitelů.

- A. Cíle tématu
- B. Nové pojmy
- C. Myšlenková mapa
- D. Z názorů klasiků, z historie

E. Ze světa

F. Z praxe škol

G. Teorie a její uplatnění v procesu vyučování-učení se

H. Vzorové postupy (práce s videosekvencemi a dalšími studijními pomůckami)

I. Shrnutí

J. Další studijní prameny

K. Kontrolní test

Grafická výzva k řešení úkolu, cvičení, k odpovědi na položené otázky. Bez řešení aplikačních úkolů, bez provádění analýz vlastní či cizí učitelské, praxe, bez výzev k tvořivému uplatnění studovaných teoretických východisek by texty pro distanční studium neplnily poslání. Obdobně jako výše uvedení značky struktury kapitol, i tyto symboly jsou umístěny na okraji textu a upozorňují studující osoby na požadavek provedení určitého učebního úkolu.

Obr. 4. Grafická výzva k řešení úkolu, cvičení, k odpovědi na položené otázky

Typologie či taxonomie učebních úloh použitých v distančním textu je sama o sobě velmi zajímavým tématem. Pro ilustraci uvedu pouze typologii úloh použitých v kapitole 2 „Cíle procesu vyučování- učení se, distančního textu „**Obecná didaktika**“ (pro distanční studium předmětu v rámci kombinovaného učitelství odborných předmětů a doplňkového pedagogického studia).

V textu kapitoly o celkovém rozsahu 19 stran je použito celkem 6 úloh.

Lze je charakterizovat takto (v závorce jsou uvedeny příslušné taxonomické třídy podle taxonomie D. Tollingerové, (1973)):

1. Hodnotící posouzení vhodnosti formulace výukového cíle (3.6)
2. Sběr a studium informací o činnosti české školní inspekce v oblasti kontroly naplňování výukových cílů formulovaných v základní pedagogické dokumentaci (2.1 a 2.5)
3. Aplikace tří základních funkcí cíle v situaci prezentace cíle žákům nebo studentům (2.8)
4. Zobecnění dílčích cílů do formulace aktuálního obecného cíle vybraného daného stupně školy nebo školského systému vůbec (2.8)
5. Rozpracování studentem formulovaného výchovného nebo vzdělávacího požadavku do komplexně pojaté hierarchie vzdělávacích cílů –od výchovného ideálu až po cíle konkrétní vyučovací hodiny (5.1).
6. Identifikace konkrétních cílů vyučovací hodiny z hlediska jejich začlenění do jedné ze tří domén cílů – kognitivních, psychomotorických a afektivních (2.6)

Z přehledu vyplývá, že jsou uplatňovány úkoly spadající do tří taxonomických tříd – 2.(úkoly vyžadující jednoduché myšlenkové operace s poznatky), 3. (úkoly vyžadující složité myšlenkové operace s poznatky) i 5.(úkoly vyžadující tvořivé myšlení.) Čtvrtá taxonomická třída – zahrnující úkoly na sdělení poznatků je řešena v rámci distančního studia vypracováváním tzv. TMA (tutor marked assignment) - tutorem hodnocených písemných prací, které mohou být dle uvážení samotných studentů předmětem sdělení na plánovaných tutoriále.

Obrázky osobností, originálních tisků atd.

Text je na vhodných místech obohacován o obrazové dokumenty z reálného školního života v minulosti i současnosti a o podobizny vybraných didaktických myslitelů. Je využita školní dokumentace, snímky vysvědčení, přebaly knih, učebnic, ukázky a jiná originální zobrazení. Pohled na současnou reálnou praxi škola umožňuje přehrávání reálných pedagogických situací, jež tvoří obsah příloženého CD disku (viz příslušnou pasáž příspěvku).

4 ZÁVĚR

Výuka obecné didaktiky a dalších pedagogických disciplín v kombinovaném studiu učitelství a doplňujícím pedagogickém studiu využívající studijních opor distančního studia bude zahájena v září následujícího akademického roku, tj. od září 2002. . Předpokládám, že po ověření kvality všech materiálů v kombinované studiu mohou tyto po určitých obsahových úpravách sloužit i studentům prezenčního studia k řízenému samostudiu a vytvoří tak větší prostor pro uplatnění aktivních vzdělávacích metod na vysoké škole a pro posílení podílu vlastní vyučovací praxe studentů na utváření jejich učitelské způsobilosti.

LITERATURA

1. Čáp, J., Mareš, J.: Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2001.
2. Pařízek, V.: Pedagogické zákony. Pedagogická orientace, č. 4, 2001, str. 2- 9.
3. Tollingerová, D., Malach, A.: Metody programování. Hradec Králové : PF 1973.